

STARI OBRTI KAO NEMATERIJALNO KULTURNO NASLJEĐE REPUBLIKE HRVATSKE

Janović, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:455010>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Diplomski studij Kulture i turizma

MATEJA JANOVIĆ

**STARI OBRTI KAO NEMATERIJALNO
KULTURNO NASLJEĐE REPUBLIKE
HRVATSKE**

Diplomski rad

Pula, rujan 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Diplomski studij Kulture i turizma

MATEJA JANOVIĆ

**STARI OBRTI KAO NEMATERIJALNO KULTURNO
NASLJEĐE REPUBLIKE HRVATSKE**

Diplomski rad

JMBAG: 0303034845

izvanredna studentica

Studijski smjer: Diplomski studij Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Etnologija

Mentor: prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Mateja Janović, kandidatkinja za magistricu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 6. rujna 2021.

IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Mateja Janović, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Stari obrti kao nematerijalno naslijeđe Republike Hrvatske“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 6. rujna 2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Nematerijalno kulturno nasljeđe.....	3
2.1. Teorijsko značenje pojma kulturno nasljeđe.....	4
3. Povijesni razvoj obrta u Hrvatskoj.....	5
3.1. Povijesni pregled obrta.....	5
3.2. Početci obrta u Hrvatskoj.....	6
3.3. Školovanje, osnivanje te ukidanje cehova.....	7
3.4. Razvoj kućnog obrta.....	8
3.5. Zadruga koje potiču prodaju proizvoda.....	8
3.6. Empatija prema starim rukotvorinama.....	9
4. Tradicijski obrti kao turističke atrakcije.....	11
4.1. Manifestacije i suveniri kao blago turističkih atrakcija.....	11
4.2. Turizmom do pristupa tradicijskoj baštini.....	13
5. Nematerijalna kulturna baština i kulturni turizam u Istri.....	16
5.1. Prednosti i nedostaci nematerijalne kulturne baštine u Istri.....	17
6. Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama.....	19
6.1. Čipkarstvo u Hrvatskoj.....	19
6.1.1. Paška čipka - čipka na iglu.....	21
6.1.2. Lepoglavska čipka - čipka na batiće.....	22
6.1.3. Hvarska čipka od agave - sunčana čipka.....	23
6.2. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja.....	25
6.3. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske.....	26
6.4. Umijeće suhozidne gradnje.....	27
6.5. Umijeće izgradnje rovinske batane.....	29
6.6. Konjička igra Trka na prstenac.....	30
6.7. Tradicijske ribolovne vještine na Jadranu.....	31
6.8. Kovački i kolarski obrt u Hrvatskom zagorju.....	32
6.9. Bačvarski obrt u Hrvatskom zagorju.....	34
6.10. Urarski obrt u Hrvatskom zagorju.....	35
6.11. Pećarski obrt.....	37
6.12. Kuburaši.....	38

6.13. Užarski obrt	39
6.14. Cvjećarstvo - tradicija izrade cvjetova od krep papira na ormoškem području	40
7. Vodenice i mlinovi	42
8. Lončarstvo	44
9. Zaključak	45
10. Literatura	47
10.1. Knjige	47
10.2. Poglavlja u knjigama	47
10.3. Internetski izvori	48
11. Popis slika	51
Sažetak	53
Summary	54

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada jest „Stari obrti kao nematerijalno kulturno naslijeđe Republike Hrvatske“. Rad sadrži devet poglavlja, od čega je prvo poglavlje uvodno, a deveto poglavlje zaključno, te na samom kraju rada nalazi se literatura i popis priloga. Drugo poglavlje opisuje nematerijalno kulturno naslijeđe. Tu se govori o aktivnostima koja se trebaju provoditi kako bi se njegovale materijalna i nematerijalna dobra, odnosno baštine koje je neka država naslijedila. Drugo poglavlje sadrži potpoglavlje koje opisuje teorijsko značenje pojma kulturno naslijeđe i tu se opisuju oblici kulturno materijalnih i nematerijalnih dobara za čiju se sigurnost pobrinula i svjetska organizacija UNESCO. Drugo poglavlje opisuje povijesni razvoj obrta u Republici Hrvatskoj. Također, u trećem opisuje se povijesni razvoj obrta u Hrvatskoj. U trećem poglavlju se navode načini osnivanja obrta, kao i znanja i vještine koje su potrebne prilikom procesa školovanja, u kojem se od šegrta dolazi do majstora, odnosno pravog znalca za određene vještine. U trećem poglavlju objašnjavaju se počeci i nastanak obrta u Republici Hrvatskoj, ali i školovanje šegrta, a poseban značaj daje se u potpoglavlju razvoja kućnog obrta. Također, tu se spominje i važnost kako kućni obrt ima ključnu ulogu u narodu jer dokazuje jedinstvene rukotvorine. Četvrto poglavlje nam govori o obrtima kao turističkim atrakcijama. Pod turističkim atrakcijama smatraju se razne manifestacije i događaji koji imaju veliki značaj kod turista jer su oni željni vidjeti nešto novo i naučiti ono što ne znaju. Turizam dopušta da turisti поближе upoznaju tradicijske baštinu, odnosno da vide kakve ljepote te materijalna i nematerijalna dobra posjeduje pojedina lokacija koju su posjetili. Nadalje, peto poglavlje pokazuje kulturnu baštinu i turizam u Istri te naglašava njihove prednosti i nedostatke koje se odnose na ljetni, odnosno sezonski turizam. Želi se potaknuti stanovništvo da se bavi turizmom i prizivanjem turista preko cijele godine, a ne samo u vrijeme sezone, odnosno ljeti. Takvim ciljem želi se poboljšati gospodarsko stanje županije i cijelog istarskog područja. Šesto poglavlje je podijeljeno na nekoliko potpoglavlja. Svako pojedino potpoglavlje objašnjava posebnost nematerijalne kulturne baštine koja je zaštićena od strane UNESCO-a. U

tom se poglavlju želi naglasiti važnost postojanja čipke i čipkarstva kao zanata u Hrvatskoj, izrade drvenih igračaka, izrade meda, izgradnje batane, konjičkih trka, ribolova, izrade kovina i bačvi, cvjećarstva, urarskog obrta te lončarstva i dr. Za sam kraj, ovaj rad završava zaključkom koji sadrži kompletno mišljenje i sadržaj teme koja je detaljno opisana u svakom poglavlju. Također, iz rada se može zaključiti kako u svakom trenutku treba postojati želja za nastavkom, poštivanjem i održavanjem naslijeđenih obrta koji postaju sve rjeđi, ali svejedno nezaboravni.

2. Nematerijalno kulturno nasljeđe

Nematerijalna kulturna baština dugo je vremena bila nedovoljno prepoznatljiva i zaštićena u odnosu na materijalnu kulturnu baštinu. Uslijed trenda globalizacije, gdje dolazi do miješanja kultura i identiteta, postoji mogućnost da se i nematerijalna kulturna baština izgubi. UNESCO je zaštitu nematerijalne kulturne baštine uvrstio u svoje prioritete, što dovoljno govori o njezinoj važnosti. Republika Hrvatska je također donijela 1999. zakon o kulturnim materijalnim i nematerijalnim dobrima. U tom zakonu stoji kako su nematerijalno kulturno dobro svi oblici duhovnog stvaralaštva koji se prenose usmenom ili pisanom predajom. Tu spadaju, primjerice, tradicijski obrti, folklorna društva, jezik, dijalekti, književnost i običaji.

Očuvanje kulturne baštine u cijelom svijetu doživljava se kao jedan od najvažnijih dijelova identiteta. Države i zemlje koje imaju dugu i bogatu povijest posebno su sretno činjenicom da imaju vlastitu kulturu, kao i materijalna i nematerijalna dobra, odnosno baštinu. Njegovanje baštine predstavlja obvezu dijela kulturnog nasljeđa koje također predstavlja poseban izazov. Aktivnostima njegovanja bave se razna udruženja za čuvanje i promicanje tradicijske kulture, odnosno kulturne materijalne i nematerijalne baštine. Sve više ljudi smatra da njegovanje kulturne baštine je dužnost i obveza svih stanovnika tog područja. Danas u suvremenom, ali ubrzanom svijetu, gdje je svakodnevnica drugačija nego prije, treba se njegovati tradicija i umjetničko nasljeđe jer s vremenom moglo bi doći do potpunog iskorjenjivanja nekadašnjih običaja. Dakako, veliki je problem i nedostatak mjesta za promicanje kulturne materijalne i nematerijalne baštine u javnom prostoru, odnosno potiskivanje i nedavanje pomoći i potpore starim zanatima, obrtima na kojima se u jednu ruku zasniva prošlost. Iako postoje mnoga udruženja koja služe za promicanje i zaštitu kulturne materijalne i nematerijalne baštine i tradicionalnih dobara, dodatna pomoć nije na odmet. Javnost, odnosno mediji uvijek publiciraju lijepe fotografije i podatke o raznim održavanjima, manifestacijama, sajmovima te sličnim događajima, no nikada ne prenose pravu sliku o angažmanu kako je došlo do izvedbe tog plana. To znači da

odnos institucija prema kulturnoj baštini nije otvorenoga gledišta, već se za očuvanje baštine brinu ljudi koji imaju ljubav prema kulturnoj materijalnoj i nematerijalnoj baštini te razumiju njezino značenje i vrijednosti (<https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, 21. kolovoza 2021.).

2.1. Teorijsko značenje pojma kulturno nasljeđe

Dugi niz godina termin nematerijalno kulturno nasljeđe se koristi u svijetu. U Republici Hrvatskoj njegovo značenje bilo bi kulturna baština. Naziv nematerijalno kulturno nasljeđe dolazi od prihvaćenog prijevoda s engleskog termina neopipljivo kulturno nasljeđe, iako se nekada doslovno prevodi i ne živuće kulturno nasljeđe, što bi točnije, književno, bilo nematerijalno kulturno nasljeđe. Definicija koja se pronalazi u raznoj literaturi jest takva da kaže kako je kultura kompleksna cjelina koja obuhvaća znanje, umjetnost, moral, pravo, običaje te ostale sposobnosti i navike koje je čovjek stekao kao član društva. Kultura se također odnosi na društveno nasljeđe neke skupine ljudi, kao i na njihove izraze te materijalni oblik. Kulturno nasljeđe može biti materijalnog i nematerijalnog oblika. Ukoliko se govori o materijalnom obliku, kultura može predstavljati arhitekturu, slikarska djela, natpise, razne građevine, umjetničke izrade i djela te arheološka nalazišta i slično. Dok su nematerijalna dobra, odnosno nematerijalna kulturna nasljeđa ili nematerijalna baština ideje i predstave koje oblikuju nasljeđe nekog područja poput folklornih običaja, plesova, narječja, ponašanja, određene kulture, znanja vještina i slično. Organizacija koja je utemeljena s ciljem da pridonosi miru i sigurnosti u suradnji s narodima na području obrazovanja kulture i sporta naziva se UNESCO. Njegov program služi kako bi zaštitio materijalna i nematerijalna dobra nekog područja te pružio potporu i podršku, ali i angažirao grupu ili neku zajednicu ljudi kako bi pobudili svijest o brizi za svojim materijalnim i nematerijalnim dobrima koja su naslijedili (<https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, 21. Kolovoza 2021.).

3. Povijesni razvoj obrta u Hrvatskoj

U ovome poglavlju detaljno će se obraditi povijesni razvoj obrta u Republici Hrvatskoj. U nastavku teksta nastoji se objasniti početak nastanka obrta, školovanje prilikom osnivanja obrta, znanja i vještine koje su potrebne za obrt, ali i zadruge koje služe za poticanje i razvoj kućnog obrta.

3.1. Povijesni pregled obrta

Obrt je u Republici Hrvatskoj povezan sa sličnim obrtima u Europi i svijetu. Obrti su nastali kao udruženje osoba, odnosno obrtnika koji su iz svoje rasonode i slobodnog vremena obrađivali različite predmete u kućnoj radinosti. Najčešće se za oblike smatra kako su to aktivnosti koje su povezane s kulturama i ljudskim utjecajima nekog područja. Čovjek kao pojedinac je osoba koja je ostavljena u prirodi te je bio osuđen da se snalazi. U tim razdoblju izrađivao je razna oružja i alatke kako bi preživio opasnosti i snašao se u određenom trenutku. Zbog vlastite sigurnosti i straha od nepoznatog, čovjek je od početka stvarao upravo predmete koje izrađivao od raznih dobara pronađenih u prirodi poput drva, kamena, kore, trave i slično. Nakon što se zadovoljio izradom alata, oruđa i oružja, čovjek je počeo izrađivati ukrasne predmete. Kako pojedinac nije živio sam već u zajednici, od tada su i nastale zajednice koje su se udružile, ali i proizvodile razna dobra. Sve veći broj ljudi stvarao je organizirane zajednice pa su se tako u raznim državama nalazili pojedinci koji specijaliziraju izvedbu raznovrsnih proizvoda i na taj način nastaju prvi obrti i obrtnici. Najprije se u Egiptu, već 4000 godina prije Krista, dio stanovnika izdvojio svojim znanjem i vještinama od drugog dijela stanovništva te počeo proizvoditi razna dobra. Razvojem tih dobara, pogotovo izradom brojnih hramova, piramida i palača, na temelju tih narudžbi nastali su mnogi obrtnici poput klesara, zidara, tesara, kipara,

lončara i pekara. No, bez obzira što se to znanje pojavilo u Egiptu, stvaranje države i jake vladajuće klase te utjecaj širenja kulture na Mediteranu, ali i cijelom Europom utjecalo je i na druge narode. Kultura se širila na taj način jer su se obrtnici, kao i njihovi proizvodi, pogotovo na Mediteranu, putujući iz jednog dijela svijeta u drugi svijet, osim najvažnijim znanjem, tj. trgovinom, bavili i izradom raznovrsnih proizvoda. Feničani, koji su po tome najzaslužniji, utjecali su na Grke, Grci su također utjecali na Rimljane i na taj način se isprepliću razni utjecaji i načini rada te izražavanja u svijetu.

Hrvatsko obrtništvo treba pohvaliti, ali valja i naglasiti kako su Hrvati tijekom prebivanja u pradomovini nakon Karpata bili vrlo svestran narod. Hrvati su se bavili ratarstvom, stočarstvom, pčelarstvom, ali su poznavali i mnoge druge vještine. Hrvatski obrtnici su vrlo vješto izrađivali oružje i oruđe od raznih kovina, dok su od drva izrađivali predmete za uporabu, a od zlata i srebra nakit. Također, pojedinci su znali tkati, ali i izrađivati lončarske proizvode. Hrvati nakon svoje seobe u današnje krajeve unaprijedili su, ali i nastavili provoditi stečene vještine. Izrada predmeta od pojedinih materijala bila je itekako nasljedna i većina znanja zadržavala se u obitelji pa su se tako i nasljednici pojedinih obitelji bavili istim poslom. Upravo zbog takvog načina rada i povijesti obrta može se reći kako je taj oblik proizvodnje nastao kao kućni obrt. Zbog zainteresiranosti cijele obitelji, ali i ostalih članova koji nisu bili obitelji već samo članovi zajednice, oni su uspijevali izraditi i više nego što je bilo potrebno nekih proizvoda. Nakon velike proizvodnje taj višak su razmjenjivali s članovima drugih obitelji ili drugih zajednica. Nakon razvoja svijesti čovjeka i vrednovanja svojeg rada za neko dobro, u skorije vrijeme ta dobra nisu više razmjenjivali već su ih prodavali. Dakle, uz proizvodnju i u ovom načinu obrta se veže trgovina. Za razne potrebe crkva je također trebala predmete koji su izrađeni od zlata, srebra, tkanine ili drva pa su tako svećenici i opatice u zajednicama u samostanima uz razne narudžbe razmjenjivali svoja znanja s pojedincima te zapošljavali domaće i strane majstore. Upravo iz tog pokreta crkva je u Hrvatskoj, ali i diljem drugih područja, nastavila razvijati i poticati obrt, kao i umjetnost (Bašić, 2008., str. 35.).

3.2. Početci obrta u Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj u dvanaestom i trinaestom stoljeću vlasnici raznih velikih posjeda bili su uglavnom plemići ili je ta zemlja bila u vlasništvu kraljeva. Na zahtjev, odnosno poziv kraljeva ili plemića, dolazili su obveznici iz susjednih zemalja poput Njemačke, Austrije i Italije koji su sudjelovati u izgradnji i održavanju dvoraca. Zbog viška proizvoda koji se nisu potrošili prilikom održavanja dvoraca i ostalih posjeda u dogovoru s gospodarima tog posjeda taj višak proizvoda obrtnici su prodavali na određenim mjestima i to u određene dane. Na temelju takvih dogovora nastala su okupljanja koja danas nazivamo sajmovi. No, bez obzira što su kraljevi i plemići nadgledali takva okupljanja, obrtnici su se uspjeli odvojiti od njihovih naredaba i tako nastaje trgovačko - obrtnički stalež.

U tadašnje doba s vremenom su obrtnici dolazili u gradove i njihove vrijednosti su jačale pa su ih plemići s obzirom na njihov trud i rad više cijenili. Tada u XIV. stoljeću Europa je napredovala zahvaljujući obrtu i trgovini, a obrtnici koji su bili i sve više osviješteni od kralja su tražili povlastice i zaštitu u odnosu na druge staleže. Obrtnici su dobili zaštitu kralja i s vremenom su dosta ojačali, udružili su se, te se već u XIV. stoljeću na području grada Zagreba, točnije na Gradecu pojavljuje prva bratovština. Udruživanjem bratovština razvijala su se znanja poput stolara, mesara, kolara i remenara, što znači da su se već tada ljudi bavili s više od 30 vrsta obrta.

3.3. Školovanje, osnivanje te ukidanje cehova

Proces školovanja od davnina teško je bilo ostvariti. Dugo vremena je trebalo kako bi netko postao od šegrta ili učenika pravi majstor. Nakon probnog rada koji se odvijao kod majstora, učenik je pohađao dvije do četiri godine nauku. U tom razdoblju učenik je živio i radio kod majstora pa je uz sve zadatke obavljao i ostale poslove. Nakon završenih godina njegovo zvanje bilo je pomoćnik te tada slijedi usavršavanje. Da bi postao majstor morao se dokazivati puno, kao i još puno toga naučiti. Pomoćnik je bio udružen u ceh koji se vodio u putnoj knjizi s kojom kreće na svijet i tako putujući od raznih majstora trebao je provesti čak tri godine da bi se njegovo napredovanje

bilježilo kod svakog majstora, takozvanog poslodavca. Nakon svih određenih godina pomoćnik je imao pravo pristupiti majstorskom ispitu te izraditi majstorsko djelo. To djelo je ocjenjivala ispitna komisija te ako je zadovoljio postao je majstor. Cehovi su bila udruženja u koja su se učlanjivali obrtnici u Hrvatskoj i na taj način su se povezivali s europskim zemljama. Prvi ceh u Hrvatskoj bio je krojački ceh, nakon toga su se osnivali cehovi u Zagrebu, Križevcima, Karlovcu, Krapini, Đakovu, Osijeku, Samoboru i drugim gradovima. U to vrijeme ceh se mogao osnivati samo uz odobrenje Njegova Veličanstva pa su tako majstori iz raznih dijelova Hrvatske slali zamolbe za Beč kako bi dobili pozitivno rješenje. Osim raznih povlastica, članove ceha obvezuje niz propisa kojih se trebaju pridržavati. Tada biti član ceha bila je velika čast, ali i obveza. Cehovi su regulirali proizvodnju, oni su određivali kvalitetu, također su kontrolirali proizvode svojih članova i izvršavali su nabavu sirovina. Cehovi su vodili obrazovanje šegрта i pomoćnika, ali su svojim uplitanjem regulirali i tržište (Bašić, 2008., str. 35.- 37.).

3.4. Razvoj kućnog obrta

Posljedice razvoja obrta i obrtnika u gradovima uvelike se razlikuju nego u selima. U selima su se razvijali obrti koje su podučavali priučeni majstori, a ne stručni te su za potrebe lokalnog stanovništva takvi priučeni obrtnici bili zadovoljavajući. Ta razlika se vidjela jer su školovani obrtnici koji se bave svojom djelatnošću i od nje žive drugačiji od priučenih koji predmete izrađuju u kućnoj radinosti u slobodno vrijeme te im taj trud donosi dodatni novac. Također, kada se govori o obrtnicima na selu, odnosno seoskim kućnim majstorima oni se također dijele na dvije kategorije, a to su priučeni majstori ili samouki majstori. Privatni majstori najčešće proučavaju vještine izrade nekog predmeta od školovanih majstora i tada ih na što jednostavniji i oskudan način pružaju lokalnom stanovništvu, dok samouki majstori te proizvode izrađuju raznim materijalima na temelju vještina koje su naslijedili, a što se u današnje vrijeme naziva imenom rukotvorine. Kućni obrt ima važnu ulogu u narodu i važno je razlikovati umjetnost od narodnih rukotvorina. Oni proizvodi koji služe kao umjetnički obrt najčešće se izrađuju u gradovima ili u posebnim zadrugama, cehovima te ih izrađuju ljudi koji su specijalizirani u toj grani umjetnosti, dok samouki seoski proizvođači

svoje proizvode izrađuju kao ručne radove gdje miješaju tradiciju i nasljeđe te uključuju folklorno blago (Bašić, 2008., str. 37.- 38.).

3.5. Zadruga koje potiču prodaju proizvoda

Kako bi se unaprijedio kućni obrt i izvelo stanovništvo u siromašnim seoskim sredinama na pravi put, osnivale su se zadruge za obavljanje zadružnih djelatnosti. Narodne rukotvorine su se proizvodile u nekoliko centara na području Hrvatskog zagorja. U tim centrima izrađivali su se lončarski proizvodi, čipka, medicarstvo i svjećarstvo. Hrvatska kao poznata država koja posjeduje prirodnu raznolikost također ima bogatstvo i u narodnom stvaralaštvu. Sve to bogatstvo utjecalo je na izbor materijala i oblik predmeta koji su se izrađivali u spomenutim zadrugama. Sam izgled predmeta doveo je do toga da budu karakteristični po svojim motivima, ali ne samo ukrasni i suvenirski već i uporabni. Na takvom tržištu pronašla se široka paleta proizvoda koji se mogu kupiti ne samo na sajmovima ili u specijaliziranim prodavaonicama već putem organiziranih zadruga diljem Hrvatske. No, tu nije kraj proizvodnji već se proizvodi plasiraju i na inozemna tržišta, sve do daleke Australije. Proizvodi koji su se nudili na tržištu predstavljaju proizvode široke potrošnje, odnosno uporabne predmete. Takvi predmeti pretežito su drveni kao na primjer drvene zdjele, tanjuri, korita, tkalački stanovi, dječje igračke, košare, zatim glineni lonci, vrčevi, čupovi te željezne brave, svrdla, zvona i peke, dok se od folklornog karaktera izdvaja čipka, narodni vez, remenje, torbe, makete kuća i slično. Svi stanovnici hrvatskog sela na taj način prodavanja svojih proizvoda iz privatnog obrta ili proizvedenih iz razonode, osiguravali su si minimum životne egzistencije. No, u današnje vrijeme ovakva plasiranja na tržištima sve više stagniraju, a razlog tome jest osnivanje tvornica u kojima je masovna proizvodnja te nije potrebna tolika radna snaga, ali i sama nezainteresiranost mlađih generacija koje nisu za takve stare proizvode (Bašić, 2008., str. 38.).

3.6. Empatija prema starim rukotvorinama

U posljednjih nekoliko godina ponovno se vratio interes za obrtima koji se nazivaju tradicijski, ali to i jesu jer su takvi predmeti nastali iz narodnih receptura, odnosno rukotvorina. Većina predmeta s njihovim stajanjem i nekorištenjem izgubili su svoju svrhu, ne koriste se kao uporabni predmeti i dobili su novu zamjenu u određenoj sredini. Upravo kako bi se zaštitili obrti, odnosno obiteljska poduzeća, ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva se uključilo za zaštitu obrtnika. Iz tog razloga 2007. u Hrvatskoj, na prijedlog Hrvatske obrtničke komore, donesena je odluka o pravilniku o tradicijskim i umjetnički obrtima, na temelju čega se uređuju načini za stjecanje statuta tradicijskog obrta. U pravilniku su naglašeni tradicijski i umjetnički obrt, što znači da tradicijski obrt predstavlja obrt za koji je potrebno poznavanje raznih vještina i umijeće u obavljanju djelatnosti gdje se sve odvija pod ručnim radom i posebnim tehnikama proizvodnje, dok se umjetnički obrt razlikuje po tome što se proizvode proizvodi i usluge s visokom estetskom vrijednošću, dizajnom, kao i naglašenom kreativnošću te individualnošću majstora, odnosno umjetnika. No, bez obzira na zaštitu ministarstva, obrte na duge staze nemoguće je promatrati jer u današnje vrijeme majstora obrtnika je sve manje, a učenici nisu toliko adekvatni niti zainteresirani za nastavak obrta. Mnogi se obrtnici iz tog razloga trude da na tržištu pronađu dobru potražnju, što znači da iako se nalaze na tržištu ne znači da će uvijek biti zadovoljni. Upravo zbog izumiranja obrta Hrvatski sabor je na prijedlog Ministarstva kulture donio Zakon o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine pa tako od 2003. nematerijalna kulturna dobra i tradicijski obrti pripadaju pod UNESCO-ovu zaštitu. To znači da se i sa smanjenim zanimanjem za taj oblik djelatnosti donose zakonska rješenja koja nastoje pomoći pri opstanku i razvoju nematerijalne kulturne baštine.

Kao rješenje tog problema jedan od važnih čimbenika prilikom očuvanja tradicijskog obrta kao izrade predmeta u kućnoj radinosti su muzeji. Muzeji su ustanove, odnosno institucije koje su raspoređene u svim krajevima Hrvatske te u svojem poslovanju imaju djelatnike koji čuvaju i prikupljaju predmete te slike i pisane dokumente o raznim oblicima i nalazima u pojedinim sredinama. Stručnjaci koji su obučeni obilaze terene, oni istražuju i prikupljaju materijale kako bi bilježili pronalaskе te potaknuli majstore da nastave raditi i u krajnjem slučaju da ponovno ožive proizvodnju. Također, muzeji imaju u svojem sklopu i muzejske trgovine, gdje se omogućuje

prodaja proizvoda kako bi se probudila zainteresiranost za obrtne proizvode (Bašić, 2008., str. 39.).

4. Tradicijski obrti kao turističke atrakcije

U raznim zemljama turističke atrakcije predstavljaju tradicijski obrti koji se iz godine u godinu sve više koriste i u hrvatskom turizmu. U početku su to bile akcije gradskih turističkih zajednica, međutim, u novije vrijeme tradicijski obrt predstavlja osmišljenu akciju u obliku kulturnog turizma i na gradskim, općinskim, ali i državnim razinama. Razni nesporazumi koji se javljaju kao nedovoljna briga o hrvatskom turizmu otežavaju optimalno korištenje obrta u turističkoj ponudi, stoga se nastoji povećati pozornost obrtima kako bi oni postali dio turističke atrakcije.

4.1. Manifestacije i suveniri kao blago turističkih atrakcija

Od davnina je poznato da turisti posjećuju turističku destinaciju osobito zbog njezinih atrakcija, što znači da se u mjestu gdje nema turističkih atrakcija turizam ne može niti razviti. U jednu ruku može reći kako su turističke atrakcije osnovni razlog razvoja turizma te da treba znati iskoristiti turističke atrakcije te u isto vrijeme štititi područje od uništenja i iskorištavanja. Svima je poznato kako Hrvatska ima jednu snažnu i ogromnu turističku atrakciju, a to je Jadransko more. Ono je toliko prisutno svima da se ne mora niti dokazivati jer doslovno cijeli svijet zna za jadranski turizam. Jednostavnost iskorištavanja Jadranskog mora kao turističke atrakcije spojila je

turističku teoriju i praksu do te mjere da se u ljetnim vremenima pozornost ne pridaje ostalim turističkim atrakcijama već samo Jadranskome moru. Slabo razvijen kontinentalni turizam te nerazvijen morski turizam izvan glavne sezone posljedica je nedovoljno organiziranog korištenja turističkih atrakcija kojim Hrvatska raspolaže. Može se reći kako su hrvatski turistički proizvodi, odnosno usluge pružanja turizma u određenom vremenskom razdoblju, postale prostorno i vremenski ograničene te atraktivno i strukturno siromašne. Najbolji dokaz tome su zimska razdoblja na jadranskim obalama, gdje nema dovoljno atrakcija za prizivanje turista, kao i kopnene atrakcije u ljetnim vremenima jer se svi povlače na Jadran. Godinama turisti svojim stilom mijenjaju apetite turističkih izbora jer praćenjem trendova dolazi do promjene osobnih konačnih odluka. Tako, primjerice, ukoliko moda ima utjecaj na odjevne predmete, ljeti turisti više traže priobalna područja i plaže i more gdje to mogu iskoristiti, ukoliko kozmetičke i farmaceutske tvrtke imaju utjecaj na ljudski odabir odmora turisti više biraju hotele s bazenima i sličnim sadržajem nego otvorene plaže koje imaju pristup suncu i njegovom „zračenju“. Međutim, dobro ostvaren strateški cilj i dobro postavljene zadaće mogu biti razlog valjanih raspoloživih ponuda za mnogobrojne turiste. Poučeni iskustvom, voditelji turističkih objekata uvidjeli su kako nije cilj ponuditi samo objekte jer turisti ne traže neko mjesto samo za posjet, već traže razne atrakcije i razlog da se ponovno vrate na istu lokaciju. Stoga dobro ponuđene prirodne i kulturne turističke atrakcije, ali i razne manifestacije, svake godine privlače sve više i više turista na hrvatsko područje.

Također, dobra primjena u strategiji razvoja kulturnog turizma predstavlja atrakciju za turističke kulturne puteve, za pojedine turističke manifestacije te za privlačne turističke suvenire. Stavljanje turističke atrakcije obiteljskih obrta na javno korištenje u praksi se pokazalo funkcionalno jer svi ti turistički resursi zauzimaju svoje odgovarajuće mjesto. Turistička atrakcija svodi se uglavnom na vizualne senzacije koje također privlače posjetitelje zbog snažnih emocija pa se zbog toga može zaključiti iz raznih objavljenih fotografija i publikacija kako cijela struka ima romantičan sastav prema prirodnim tvorevinama, svjetski poznatim građevinama, muzejima i događanjima. Također, turističke su atrakcije magnet koji pokreće cjelokupan turistički sustav, atrakcije su destinacije i resursi koji privlače turiste ili dnevne posjetitelje da dođu na spomenutu turističku destinaciju. Cilj turističke atrakcije jest odaziv na turističke potrebe, tj. motive i aktivnosti poput odmora,

edukacija ili sportskih rekreacija te užitka. Turističke atrakcije su temeljni resursi svake turističke destinacije koji uvjetuju turističku ponudu i razvoj turizma na tom području. Kako bi turistička atrakcija postala realna, potrebno je učiniti da bude turistički dostupna, a to znači da ima javnu dostupnost, obilježen pristup mogućnost razgledavanja, ali i uporabe raznih resursa te da postoje tiskane informacije o toj atrakciji. Sve dok potencijalne turističke atrakcije ne postanu realne, one se ne smiju iznositi na turističkom tržištu, a to znači da se ne smiju promovirati. Svaka dobra turistička destinacija mora urediti svoje podatke o atrakcijama, poput geoloških značajki, prostora, klime, vode, biljnog svijeta, životinjskog svijeta, zaštićene prirodne baštine, kulturno-povijesne baštine, manifestacija, kulturnih i vjerskih ustanova, prirodnih lječilišta, sportsko-rekreacijskih građevina ili turističkih staza, putova ili cesta i slično. Nadalje, svaka se turistička atrakcija može podijeliti na međunarodnu, nacionalnu, regionalnu ili lokalnu, kao i cjelogodišnju, ljetnu ili sezonsku. Naravno, turističke atrakcije mogu biti boravišne, izletničke, što znači da je to atrakcija od više noćenja, ili jednodnevne, zatim one s ograničenim prihvatnim kapacitetom, odnosno ograničenim brojem posjetitelja. Kako se, primjerice, u jednom gradu ili selu mogu povezati turističke atrakcije, odnosno turistička radionica koja ima tradicijski obrt te nudi biciklističku ili automobilsku uslugu, s tim da se u tom boravku mogu vidjeti bitne značajke poput muzeja, ustanova, tvrđava i slično. No, spoj tehnologije i povijesti danas još uvijek ulijeva nadu za održavanjem turističkih tradicija održavanja sajмова te drugih pučkih manifestacija koje se odvijaju uz štandove. Na tim štandovima u novije vrijeme s razvojem turizma mogu se pronaći razni tradicijski suveniri koji predstavljaju bogatstvo obiteljskih obrta i također zahtijevaju pažnju posjetitelja (Kušen, 2008., str. 50.- 59.).

4.2. Turizmom do pristupa tradicijskoj baštini

Veliki porast koji bilježe turističke agencije što se tiče putovanja svjedoči o otvorenosti svijeta te brojnoj povezanosti. Razlozi putovanja su različiti, ali jedno je isto, a to je da prilikom putovanja ekonomija cvate. Izbor destinacije turista razlikuje se od individue do individue, no jedna stvar ih povezuje, a to jest da pozornost dobivaju one destinacije koje s posjetiteljem mogu ostvariti bolju komunikaciju, odnosno komunicirati na način prirode, kulture ili kreative. Turizam koji je nekada

često bio pod nazivom ekonomija doživljaja, danas postaje dio ekonomije identiteta, što znači da nasljeđe, odnosno identitet mjesta, bilo da se radi o geografskom, povijesnom ili umjetničkom, daje posebnost i jedinstvo. Veliku posebnost imaju one lokacije koje su prepoznatljive pod nazivom autohtone, odnosno kreativne destinacije jer one u svojem sadržaju skrivaju materijalnu i nematerijalnu tradicijsku baštinu koja je sačuvana od zaborava te prezentirana javnosti, što znači da je oživljena zahvaljujući zanimanju turista. Ranije spomenuto pokazuje kreativni odmor, odnosno inspiracija ili poslovna iskustva koja turisti na putovanju traže. Oni žele da njihov odmor bude kvalitetno komponirani i usklađeni ritam ponuđenih aktivnosti u suvremenom društvu koje je povezano s kreativnošću i prošlošću. Rekreativni odmor pojedincu pruža razvijanje novih znanja, vještina i kompetencija, kako bi se razvio kao osoba, tj. naučio nešto novo. Kreativni odmor može biti samospoznaja, ali i razumijevanje svijeta, odnosno može biti ono što sam turist istražuje, ali i ono što mu je nametnuto na određenoj lokaciji. Kreativni turizam koji se nalazi na upravo takvom odmoru, obuhvaća očuvanje kulture te raznolikosti prostora materijalne i nematerijalne baštine. Posebno se ističu manifestacije, folklori, običaji, mitovi, legende, jezik, vještine, ples, rukotvorine, tradicijski obrti koji postaju osnovni sadržaj kreativnog turizma. Što znači da kvalitetu takvih destinacija ne čini samo struktura sadržaja i razne zidine, već vješto isplaniran sadržaj.

Pristup upravljanja baštinom u turizmu podrazumijeva nekoliko koraka koji su važni za razvoj, odnosno upravljanje. Glavni koraci su inventarizacija resursa, evaluacija za turističke svrhe, planiranje zaštite baštine, planiranje upravljanja baštinom te prezentacija turističkoj publici. S druge strane potreban je razvoj vizije te procjena turističke aktivnosti i tradicijske baštine, što se želi postići zbog dovoljne ponude proizvoda na tržištu. Pozitivno upravljanje koncentracijom baštine jest da ponuda baštine bude jednaka kao i potražnja. S gledišta korisnika, odnosno gosta, doživljaji destinacije kreću se od njegovog očekivanja koja se zamišljaju pri samom dolasku na neku destinaciju te sudjelovanjem u raznim sadržajima i aktivnostima. Upravo kreativni turizam pruža korisniku mogućnost da razvija svoje ideje te koristi razne tradicijske baštine. Upravo zbog toga tradicijska nematerijalna baština jedan je od bitnih čimbenika kvalitete u turističkoj destinaciji. Model uključivanja lokalne zajednice u razvoj proizvoda i promociju destinacije jest korištenje tradicijskih obrta u turizmu,

što čini prepoznatljivost mjesta, ali i jačanje ekonomije i sposobnosti stanovništva dotične lokacije.

Prednosti predstavljanja tradicijskih obrta na povijesnim mjestima očituju se kroz:

- a) Promidžbene koristi, kvalitetne prezentacije mogu se dobro iskoristiti za promociju samoga mjesta, zainteresiranost posjetitelja raste ako se njima sadržaj dočara na zanimljiv način.
- b) Edukacijske koristi, kroz sudjelovanje u izradi proizvoda posjetitelj ima osjećaj kompletnog doživljaja i mogućnost razumijevanja i samodokazivanja.
- c) Ekonomske prednosti, kroz direktnu primjenu tradicijskih poslova smanjuju se troškovi (Kušen, 2008., str. 55.).

5. Nematerijalna kulturna baština i kulturni turizam u Istri

O samom početku kulturnog turizma u Istri ne može se previše govoriti. No, valja naglasiti kako pod tim pojmom dominiraju spomenička baština i kulturne manifestacije. Kultura se pri tome gledištu promatranja shvaća kao proizvod, a ne kao proces i zbog toga nije ništa čudno ako nematerijalna kulturna baština bude jedva prepoznata. Takva baština zove se i živa baština jer se ne shvaća kao kultura već kao način života. Interes posjetitelja za svakodnevni život stanovništva nekog određenog mjesta koje žele posjetiti predstavlja kvalitetu kulturnog turizma. Kvaliteta kulturnog turizma u zadnje se vrijeme počela naglašavati jer je dovela do popularizacije kulturnog mozaika, odnosno ideje da je kultura nešto što pripada jednom mjestu i narodu, a što to mjesto i taj narod čini različitim i drugačijim. Nematerijalna kulturna baština podrazumijeva izraze umijeća, znanja te predstavljanja, ali i instrumente, predmete, kulturne prostore koje određene grupe društva prepoznaju kao dio vlastite kulturne baštine. Ta baština se prosljeđuje iz generacije u generaciju i na taj način obogaćena je osjećajima i doživljajima identiteta.

Kada se gleda kulturni turizam Istre, nematerijalna kulturna baština svedena je na prezentacije folklornih kategorija. No, tužno je to što i takve kulturne baštine ne komuniciraju s turistima kao, primjerice, gostovanje folklorne grupe na terasi hotela

koja nema pristup promatraču, ili s druge strane postoje lokalne fešte i smotre folkloru koje također služe samo za promatranje. Prva spomenuta skupina s vremenom je napustila i tradicijske sadržaje i zbog globalizacije više nije zanimljiva turistima, dok su smotre folkloru također u vrlo malim slučajevima organizirane u manjim naseljima Istre te također nisu zanimljive svim promatračima. Iako se nematerijalna kulturna baština Istre želi promovirati, pronašli su način da proizvode turističke brošure kojim su prezentirani spojevi ilustracija skupine plesača ili svirača te kroz fotografije domaćih jela i pića (Horjan i dr., 2008., str. 14.).

5.1. Prednosti i nedostaci nematerijalne kulturne baštine u Istri

Promatrajući turizam u Istri kroz ključne strategije i planove, spominje se često kako turizam Istre treba namijeniti kao turizam za turiste s „boljom platežnom moći“. Time se želi naglasiti da kulturni turizam treba biti elitni. Dakako, turisti kojima su prioritet kulturni sadržaji su ljudi koji češće putuju, imaju svijest o kvaliteti, brinu se o zaštiti okoliša, žele kontakt s lokalnim stanovništvom i sl. Može se reći da takvi turisti ne putuju samo za ljenčarenje, već su spremni aktivirati se u cilju obogaćivanja novim znanjima i spoznajama. Treba napomenuti da prvenstveno zbog kulturnog sadržaja također putuju i mnogi mladi ljudi te studenti. Prema istraživanjima dokazano je kako dosadašnji turisti ostavljaju dojam na buduće turističke navike i prakse jer iz dosadašnjih turističkih potreba uočeno je kako većina turista traže smještaj s tri zvjezdice koje u jednu ruku i prevladavaju u Istri, no oni također traže uz stare istarske kuće izgrađene bazene. To je nastalo u konačnici zbog toga što su turisti iznosili svoje želje, a iznajmljivači su htjeli spojiti moderno sa starim nasljeđem te tako dobili spoj starih građevina s modernim interijerom i okućnicom, na kojima se nalaze bazeni. Iako se Istra doživljava kao jedinstvena destinacija, u praksi je prihod od turizma neujednačen, što znači da se obalna i unutrašnja Istra ne podudaraju.

Kultura i baština Istre dio je globalne svjetske baštine i ona treba biti na takav način dostupna svima, kako domaćinima tako i turistima. Najbolji mogući način za

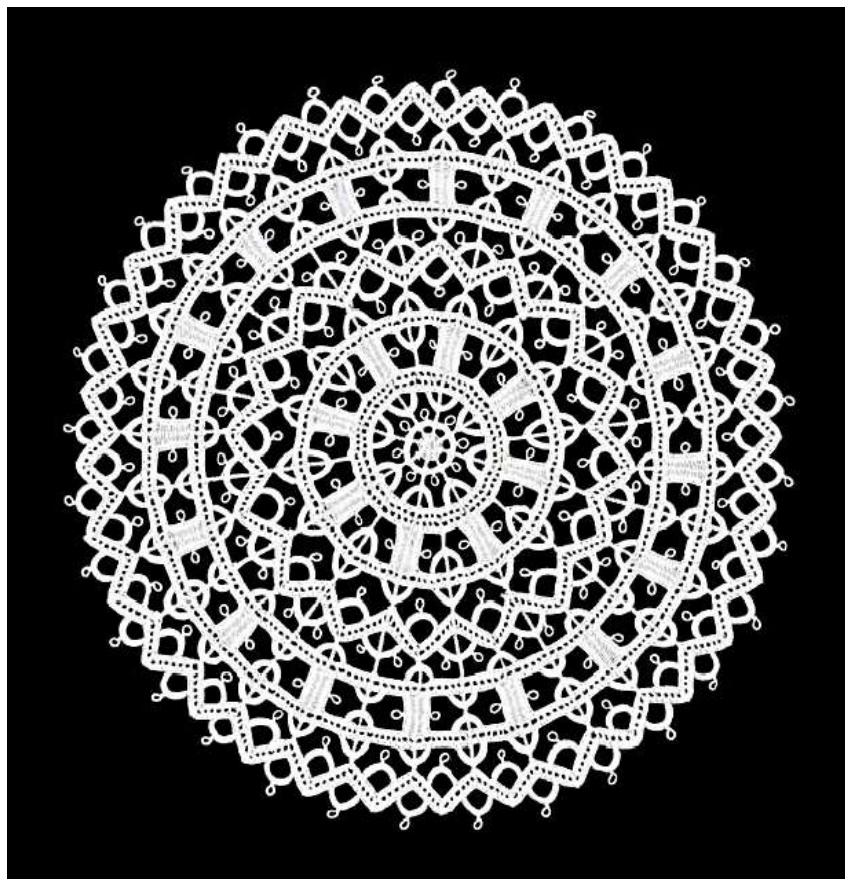
domaćine jest da s posjetiteljima komuniciraju putem kulture jer tako mogu izbjeći zamku doživljavanja turista kao drugačije kategorije ljudi. Zaključno s time što kultura u cjelini, kao i nematerijalna kulturna baština, nije cijena poput one arheološke ili one baštine koju vrednuju povjesničari, vrlo je teško uskladiti baštinu i turizam. Generalno gledajući, proizvodi koji su ponuđeni za turiste uvelike su prilagođeni za njih, poput ljetnih karnevala i sličnih manifestacija, dok repertoar za lokalno stanovništvo nema granica. Većina nematerijalne kulturne baštine, kao i kulturni turizam, u Istri namijenjena je turistima. Jedan od većih projekata takve vrste bio je posvećen tkanju. Izložbe su bile održane u muzeju gdje su se odvijale i brojne radionice za zainteresirane posjetitelje. Također, tu se moglo naučiti o osnovama tkanja, ali i kupiti prepoznatljivi suvenir tog tekstila. Cilj takve radionice bio je donekle postignut, a nedostatak jest to što nedostaje zaposlenika koji mogu pomoći posjetiteljima da se okušaju u nečem novome, ali i da postignu razna tradicijska znanja. Velika zainteresiranost uočila se i kod sezonskih poslova u prirodi, odnosno na polju jer su turisti i drugi posjetitelji pokazali veliko zainteresiranost u boravku u prirodi sa željom da ubiru plodove, kuhaju, izrađuju rukotvorine te uče razne njima nepoznate vještine. Također, želi se i naglasiti da suvremeni turisti žele imati osobni doživljaj sa životom lokalnog stanovništva, a rješenje je povezati se na kulturnoj razini s domaćinom ne bi li se osjećali prihvaćenije (Horjan i dr., 2008., str. 15.-16.).

6. Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama

Dospjeti na UNESCO-ovu listu nije niti malo lagan zadatak. Stoga svatko tko se nađe na toj listi zna se koliko je morao truda uložiti kako bi predstavio svoj proizvod i dokazao da je on zaslužio biti na tom popisu. U nastavku će se opisati neki stari obrti koji su dospjeli na tu vrijednu listu.

6.1. Čipkarstvo u Hrvatskoj

Razvoj čipkarstva u Europi odrazio se i na područje Hrvatske. Osobito stoga jer su tada područjem Hrvatske vladali narodi pojedinih zemalja Europe. Od Italije, Austrije, pa sve do Francuske. Prema jedinstvenim programima provodila se poduka o čipkarstvu u osnovnim, pučkim, srednjim pa sve do samostanskih škola. No djelovanje Središnjeg čipkarskog tečaja po cijeloj Europi, a sjedište mu je bilo u Beču, osjeća se kako u Europi, tako i u Hrvatskoj. U Središnjem čipkarskom tečaju su se davali nacrti, nastavni kalendari te planovi i priručnici za izradu čipke. No unatoč velikom utjecaju Središnjeg čipkarskog tečaja u Hrvatskoj, Hrvatska se čipka nije razvila mnogo više od samih početaka. Pri izradi čipke koriste se razni motivi kao što su mitski, cvjetni, životinjski ili ljudski. Nažalost, danas je sve manje i manje mladih djevojaka zainteresirano za izradu ovih predivnih ukrasa te za znanje ove plemenite vještine kao što je izrada čipke, koja ne samo da je prelijepa, već ima svoju sentimentalnu i povijesnu vrijednost. Za mnoge današnje starije žene čipka je bila hobi i izvor sreće, nečega čime su one same ispunjavale svoje unutarnje želje i dolazile do izražaja, dok danas je došlo vrijeme kad mlade djevojke i dječake sve manje zanimaju ili uopće ne zanimaju vještine koje su kroz povijest naučile njihove bake ili mame (Eckhel, 2013., str. 228.).

Slika 1. Čipkarski ukrasi

(Izvor:

<https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/izabrane%20teme/cipka2.jpg>, 24. kolovoza 2021.)

Čipka je samostalan ručni rad od lanenih, agavinih, svilenih, pamučnih, zlatnih i srebrnih niti. Postoje dvije tehnike izrade čipke, a to su preplitanje pomoću batića i šivanje iglom. Čipkarstvo se prvi put pojavljuje u doba renesanse, tada se bijela platnena tkanina koristi za izradu obredne i svjetovne odjeće muškarcima i ženama. Na Sredozemlju bila je dominantna čipka na iglu, dok je na području zapadne Europe bila dominantna čipka na batiće. U ostalim europskim državama čipku su izrađivale plemkinje i žene u crkvenim redovima, dok su se u Hrvatskoj izradom čipke bavile žene u seoskim ruralnim sredinama. Za njih je čipkarstvo bilo dio tradicije i dodatni izvor prihoda. U gotovo svim dijelovima Hrvatske žene su poznavale izradu čipke koja im je služila da uljepšaju unutarnji prostor kuće ili za prodaju, čime bi ostvarili dodatni prihod. Znanje o čipkarstvu prenosilo se s koljena na koljeno. Danas se čipka

najviše proizvodi u Lepoglavi, Hvaru i Pagu. U Lepoglavi i Pagu razvoj čipkarstva nastaje otvaranjem raznih tečajeva i škola u 19. i 20. stoljeću, a na Hvaru zahvaljujući redovnicama u benediktinskom samostanu koje podučavaju ostalo stanovništvo. U isto vrijeme nastaje čipkarstvo u Hrvatskoj i u zemljama srednjoeuropskog i sredozemnog kuga. Na oblik čipke u obalnom području utjecao je sredozemni krug, a na oblik čipke u kontinentalnom području srednjoeuropski krug. Također, u obalnom dijelu više je prisutna izrada čipke bila na iglu, dok u kontinentalnom dijelu više se koristila izrada čipke na batiće. U 15. stoljeću Senat Dubrovačke Republike donosi smjernice za izgled čipkarskih radova napravljenih tehnikom „point da Raguse“, kako bi konkurirala najfinijoj francuskoj čipki. Čipkarska aktivnost nakon potresa koji se dogodio 1667. u Dubrovniku prestaje. U Hrvatskoj je čipkarstvo dio tradicijske kulture, a bilo je namijenjeno izradi ukrasa na tradicijskoj ženskoj odjećim (Eckhel, 2013., str. 230.).

U nastavku će se detaljnije opisati čipkarstvo u najznačajnija tri grada, Pagu, Hvaru i Lepoglavi.

6.1.1. Paška čipka - čipka na iglu

Paška čipka ravnopravno se može uspoređivati s čipkarskim proizvodima istočnog Sredozemlja. Paška čipka se može izuzetno dobro vidjeti na folklornim nošnjama grada Paga. Vještine bijelog veza (izriz, rasplet i priplet) krasi folklornu nošnju grada Paga. Na bijeloj platnenoj košulji i pokrivalu za glavu nalazi se „paški teg“. Lokalne nazive pojedinih motiva zabilježili su lingvisti, to su primjerice, sunašce, pogačica, mendulica, pekica i zupčić. Kako bi postupak izrade paške čipke bio savršeno izveden, potrebno je imati tvrdi manji polukružni jastuk, iscrtan predložak te iglu s koncem i čiste i mirne ruke. Najprije se predložak pričvrsti za jastuk te se prema njemu izvuče raster „paukove mrežice“, nakon čega se iglom i koncem bodu obameta i rade razni motivi. Isto tako izrađuje se crkveno ruho, ukrasi za dijelove odjeće, stolnjaci i dr. Nerijetko je paška čipka kroz povijest bila jedini izvor prihoda otočnim stanovnicima, osobito iz razloga što je otočno područje dosta škrto s resursima i mogućnostima. Za kvalitetnu izradu paške čipke potrebno je mnogo

strpljenja, maštovitosti i ideja, kako bi finalni rezultat bio što kvalitetnije i bolje odrađen (Eckhel, 2013., str. 234.).

Slika 2. Paška čipka

(Izvor: <https://tzgpag.hr/hr/posebnosti/%C4%8Dipka.html>, 24. kolovoza, 2021.)

6.1.2. Lepoglavska čipka - čipka na batiće

Lepoglavska čipka izrađuje se s pomoću malih drvenih batića s koncima i pletene košarice. Postoji vjerovanje kako su daleke 1400. pavlinski svećenici donijeli u Lepoglavu vještinu izrade čipke na batiće. Lokalno plemstvo poduprlo je njezino širenje. Kasnije je vještina izrade lepoglavske čipke postala stalan izvor prihoda. Izrađivali su se modni detalji, tabletići i čipka u metraži. U prvoj polovici 20. stoljeća u Lepoglavi djeluje Banovinska čipkarska škola koja je najzaslužnija za očuvanje čipkarske škole do danas. Danica Brosler se posebno isticala među nastavnicima jer je u školski program uvela karakteristike najbolje čipkarske škole u Europi. U nacрте

je unosila elemente drvorezbarstva i folklornog ruha s područja cijele Hrvatske. Time je lepoglavskoj čipki dala poseban izgled koji ju je izdvajao od svih čipki toga vremena. Neki od motiva jesu tulipan, jaglac, žir, leptir i ptica. Tradicija lepoglavskog čipkarstva prenosila se s koljena na koljeno. Danas se poduzimaju određene mjere kako bi se očuvala tradicija čipkarstva. Jedna od mjera jest održavanje međunarodnog čipkarskog festivala u Lepoglavi, od 1997. (Eckhel, 2013., str. 234. – 237.).

Slika 3. Lepoglavska čipka - čipka na batiće

(Izvor: <https://narodni.net/tradicionalna-hrvatska-cipka-na-batice/>, 24. kolovoza 2021.)

6.1.3. Hvarska čipka od agave - sunčana čipka

Tijekom polovice 19. stoljeća u benediktinskom samostanu na Hvaru javlja se najmlađa tradicija čipkarstva Hrvatskoj. U to se vrijeme na Hvaru prerađuje agava za izradu vlaknaca za mreže, pa vjerojatno i za čipku. Početkom 19. stoljeća izrada čipke uči se u samostanima i školama u sklopu samostana. Sunčana čipka od agave imala je posebno značenje u poduci jer je nastala u Hvaru i sačuvala se do danas. Niti se dobivaju od svježih listova agave posebnim postupkom. Niti su tanke bijele boje te imaju određenu dužinu i čvrstoću. Čipka od agave nema predložak, stoga je

svaki primjerak unikatan te njegov izgled ovisi o sposobnosti osobe koja ga kreira. Čipka od agave može se izraditi s pomoću tri tehnike, a to su tenerifa, mrežkanje i vezenje na mreži. Čipka od agave povezuje se isključivo sa samostanom u gradu Hvaru te je želja njegovih redovnica da proizvodnja čipke od agave ostane unutar redova benediktinskog samostana. Stoga, svaka se nova redovnica podučava tehnikama izrade čipke od agave. Čipka od agave sve je traženiji predmet darivanja ili suvenir koji predstavlja važan dio hrvatske kulture. Čipkarstvo u Hrvatskoj našlo je svoje mjesto na listi nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a (Eckhel, 2013., str. 237.).

Slika 4. Hvarska čipka od agave - sunčana čipka

(Izvor: <https://visithvar.hr/hr/see-and-do/hvarska-cipka/>, 24. kolovoza 2021.)

6.2. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja

Hrvatsko zagorje ima jedinstveni proizvod koji iza sebe ima dugu tradiciju i prepoznatljivost, a to su drvene dječje igračke. U 19. stoljeću se na području Hrvatskog zagorja razvilo posebno umijeće izrade igračaka i to u selima Turnišće, Stubica, Tugonica, Laz Bistrički, Laz Stubički i Marija Bistrica. To se umijeće održalo sve do današnjih dana. Asortiman izrade igračaka se vremenom proširivao od naizgled jednostavnih igračaka svirala do mnogo zahtjevnijih igračaka. Znanje, iskustvo i način izrade igračaka prenosili su se s koljena na koljeno, iz generacije u generaciju te se u pojedinim obiteljima zadržali do danas. Igračke pretežito izrađuju muškarci, dok ih žene oslikavaju. Sve je unikatan rad, stoga ne postoje dvije iste igračke. Prilikom izrade igračaka kao materijal se koristi meko drvo, primjerice bukva, lipa, javor ili vrba. Danas se izrađuju razne tamburice, svirala, igračke u obliku životinja i uporabni predmeti, oko pedesetak vrsta igračaka ukupno. Iako moderna industrija uzima danak, svejedno se cijeni ručni rad, izvornost i specifičnost koju stari obrti nose sa sobom (Bašić, 2019., str. 24. – 25.).

Slika 5.
tradicijske
igračke s
Hrvatskog
(Izvor:

Drvene
dječje
područja
zagorja

<https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-izrade-drvenih-tradicijskih-djecjih-igracaka-s-podrucja-hrvatskog-zagorja/16464>, 24.

kolovoza 2021.)

6.3. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske

U nekim regijama Hrvatske postoji višestoljetna tradicija izrade tjestenih proizvoda - licitara. Danas u suvremeno doba, u trinaest županija djeluje trideset i pet medičara. Licitari se izrađuju od Osijeka preko Varaždina do Karlovca. Licitarski obrti su većinom naslijeđeni od starijih ukućana. Sastojci koji su potrebni za izradu licitara jesu šećer, voda, brašno i amonijak - bikarbonat. Licitari se oblikuju u limenim kalupima, a zatim peku i oslikavaju. Boje kojima se licitari oslikavaju jesu prirodne, zdrave boje. Najpoznatiji motiv licitara jeste licitarsko srce. Još neki od motiva licitara mogu biti konji, bebe, božićna drvca i konjanici. Radi specifične izrade i umijeća oslikavanja, licitari su postali jedan od najprepoznatljivijih hrvatskih proizvoda i autohtoni hrvatski suvenir.

Tijekom stoljeća licitarstvom su se bavili muškarci, a tek u 20. stoljeću njime se počinju baviti i žene. Proizvodi koje hrvatski medičari izrađuju posebni su i razlikuju se od svih u Europi. U Hrvatsku medičarstvo dolazi s istoka te već u 17. stoljeću mogu se naći pisani zapisi o imenima majstora koji su se bavili ovim posebnim zanatom. Dvije najčešće prigode u kojim medičari prodaju svoje proizvode jesu crkveni blagdani i sajmovi. Najvažnije mjesto za prodaju licitara jeste kirvaj koji je do današnjih dana ostao jedan od najvažnijih i najveselijih dana u godini. Vjernici nakon mise ostaju ispred crkve gdje se družu i razgovaraju, te kupuju darove, odnosno licitare svojim voljenim osobama. Zadnjih deset godina izgled licitara značajno se promijenio. To je izazvano sve većom potražnjom kupaca. Osobe koje se bave danas licitarstvom možemo slobodno nazivati čuvarima tradicije. Nematerijalna kulturna baština nekog kraja uvelike može utjecati na zanimanje stranih posjetitelja na dolazak. Ono što veseli kod izrade licitara jest da je to jedan od rijetkih starih obrta koji ne izumire, već naprotiv zanimanje i interes za njim iz godine u godinu sve je veći (Bašić, 2019., str. 28. – 29.).

Slika 6. Licitarska srca

(Izvor: <https://www.licitar.hr/hr/galerija-fotografija#galerija-4>, 24. kolovoza 2021.)

6.4. Umijeće suhozidne gradnje

Suhozidna gradnja jest gradnja s kamenom bez upotrebe veziva. Suhozidnom gradnjom mogu se graditi manje građevine ili pak impresivne velike građevine. Nigdje u svijetu suhozidna gradnja nije imala toliku ulogu i značaj u životima stanovništva kao na mediteranskom području. Ne čudi onda da se na tom području nalazi najveći broj najboljih majstora suhozidne gradnje u svijetu. U Hrvatskoj se suhozidna gradnja najviše koristila u obalnim područjima. Iako danas gradnja suhozida nije u trendu jer je došlo moderno doba novih tehnologija i vještina, no ipak

i danas su majstori koji znaju graditi suhozid vrlo cijenjeni i skupo plaćeni jer je to vještina koja je iznimno teška i cijenjena, te je vrlo malo pravih znalaca gradnje suhozida, pa su izuzetno skupi i cijenjeni jer finalni proizvod oduzima dah. U svrhu turističke valorizacije može se vještina suhozida predstaviti posjetiteljima koji će biti ugodno iznenađeni i zadovoljni dobivenim sadržajem (Šrajer, 2019., str. 46. – 47.).

Slika 7. Suhozidna gradnja

(Izvor: <https://hrturizam.hr/suhozid-potvrden-kao-kulturno-dobro/>, 24. kolovoza 2021.)

6.5. Umijeće izgradnje rovinjske batane

Rovinjska batana pripada vrsti barke ravnog dna. Ravno dno pogodno je za plovidbu u plitkim vodama. Svoju je primjenu našla u obalnom ribolovu. Upotrebom petrolejskih svjetiljki sve je više batana na moru, gdje su se lovile srdele. Batane su se na početku pokretale veslima, zatim jedrima i u moderno doba pokreću se na motorni pogon. Kao i u prošlosti, tako danas batane se grade bez nacрта, a omjeri se prenose usmenim putem. Izgradnja batane ima sedam faza. Znanja, slike i spisi o batani čuvaju se u ekomuzeju „Kuća o batani“ te unutar nekih obitelji koje znaju tajnu izgradnje batane (Centar za nematerijalnu kulturu Istre, 2019., str. 48. – 51.).

Slika 8. Izgradnja rovinjske batane

(Izvor: <https://www.rovinj-tourism.com/hr/kalendar/arhiva-dogadjanja/2170#>, 24. kolovoza 2021.)

6.6. Konjička igra Trka na prstenac

Od 1976. u mjestu Barbanu održava se ponovno Trka na prstenac. Time se željelo opet vratiti ovu plemenitu konjičku igru koja je prvi put održana 1696. Diljem cijele Istre za vrijeme Mlečana održavala su se slična natjecanja, no njezinom propašću sva su se ona ugasila. Danas u Republici Hrvatskoj imamo dvije slične konjičke manifestacije, a to je uz Trku na prstenac i Sinjska alka. Trka na prstenac predstavlja žestoku borbu te iziskuje vješto jahanje i iznimno precizno gađanje. Konjanik mora pogoditi u sredinu mete, čime osvaja tri punta, odnosno boda. Konjanici ne smiju biti mlađi od 18 godina, niti stariji od 60 godina. Konjanik mora biti odjeven u tradicijsku odjeću, posjedovati odgovarajućeg i opremljenog konja te odgovarajuće koplje. (Centar za nematerijalnu kulturu Istre, 2019., str. 63. – 65.).

Slika 9. Trka na prstenac

(Izvor: <https://trkanaprstenac.hr/>, 25. kolovoza 2021.)

6.7. Tradicijske ribolovne vještine na Jadranu

Od 2016. tradicijske ribolovne vještine imaju status nematerijalnog kulturnog dobra. Ove se vještine nalaze u gradovima uz more koji se vežu uz ribarstvo i maritirnu kulturu. Ovim statusom se promovira, njeguje i vrednuje mali ribolov, čime se pridonosi održivom razvoju zajednice. Održivi ribolov uključuje korištenje mreža stajaćica, mreža potegača te vrša, parangala, ostiju i tunja. Ribolov nije samo tehnika, nego i vještina te znanje o oceanografiji, meteorologiji i geomorfologiji. Poštivanjem tradicijske kulture moguće je razvijati održivi ribolov (Centar za nematerijalnu kulturu Istre, 2019., str. 72. – 75.).

Slika 10. Ribolovne vještine

(Izvor: <https://aktivniturizam.hr/dodatne-ponude/sportski-ribolov>, 25. kolovoza 2021.)

6.8. Kovački i kolarski obrt u Hrvatskom zagorju

U Hrvatskom zagorju nije bilo puno izučenih kovača, onih koji su znali potkivati konje te izrađivati predmete od željeza. Vrlo je naporan i težak posao kovača. Osobe koje su radile kao pomoćnici majstora kovača morale su ustajati rano ujutro, naložiti vatru, očistiti radionicu i kad majstor dođe njemu pomagati. To je bio posao koji se radio od jutra do mraka. Kolovoz i rujna bili su mjeseci s najviše posla za kovače. Tada su kovači išli u šumu popravljati lance za vuču i kotače te potkivati konje. Dva do tri tjedna trajao je taj mukotrpan posao, a nakon toga kovači su se vratili u svoju dnevnu rutinu. Mnogi su obrtnici tada išli na sajmove kako bi se promovirali i prodavali svoje proizvode i usluge, no kovači nisu bili jedni od njih. Seljaci su dolazili kovačima kako bi koristili njihove proizvode. Kroz povijest nije novac vrijedio kao danas već se više cijenila razmjena dobara i usluga. Primjerice, kovač napravi ili popravi proizvod ili uslugu, a njemu zauzvrat seljak pomaže u poljodjelskim poslovima. Kovači nisu imali ogromnu zaradu, no od svojeg su rada mogli pristojno živjeti. Kovač sâm nije mogao raditi u radionici, potrebna su bila barem dvojica ili trojica kako bi se zadatak kvalitetno obavio. Danas u moderno doba ove su procese zamijenili moderni strojevi koji zamjenjuju ljudsku snagu i učinkovitije obavljaju posao. Uz spomenute poslove koje su kovači radili, još su obavljali poslove kovanja čavala, motike, srpa, sjekire, kotača, ograde i mnogo drugih poslova. Nakon što bi, primjerice, kovač izradio plug za seljaka, bio je običaj da seljak zajedno sa svojom obitelji dođe i preuzme plug, a kovaču zauzvrat dade košaru punu darova u kojoj se najčešće nalazio puran, kruh, pogača, pletenica te gibanica od maka ili oraha. Kovaču za rad potrebno je lijevano željezo koje on kuje i kali te drveni ugljen i koks. Kovač pri svakom kovanju mora imati na sebi pregaču koja ga štiti od vatre. Majstor je najčešće nasljeđivao svoj alat ili ga je po potrebi kupovao. Jedan od važnijih kovačevih alata jeste čekić, a uz njega tu su još i kovačka kliješta, svrdla, turpija i kozica.

U Zagorju su uz priučene kolare radili brojni majstori kolari. Danas gotovo da nema majstora kolara, a nekada su bili izuzetno traženi. Nekada su konji i drvena kola bili neizostavan alat seljacima, a danas su ih zamijenili traktori i gumenjaci. Prije su svi

majstori kolari svoj zanat izučili u nekom od obrtnih središta. Kao i u slučaju kovača, tako su i kolarima dolazili seljaci kući i tražili njihove usluge. Obrt kolarstva nasljeđivao se s koljena na koljeno. Sirovinu su nabavljali u šumi, ponekad od različitih vrsta drva. Kao glavno drvo pri izradi kotača koristila se bukva, za žbice brest, a za platnice hrastovina. Kolari su ponekad osim kotača znali izrađivati i cijele kočije. Radili su još i vile, grablje, plugove, alat, korita i ostala pomagala. Za izradu ovih proizvoda bili su potrebni tokarski strojevi, pile, šestar, banzek i ostali alati. Najviše posla kolari su imali u proljeće, kada su se seljaci pripremali za rad u polju (Bašić, 1996., str. 11.).

Slika 11. Kovanje željeza

(Izvor: <https://zagrebcrafts.hr/obrtnik/arteferrum/>, 25. kolovoza 2021.)

Slika 12. Izrada kotača

(Izvor: <https://www.agroklub.com/agro-hobi/mirko-poljanec-prva-je-kola-napravio-jos-kao-djecak-ne-miruje-ni-u-devetom-desetljeću/62865/>, 25. kolovoza 2021.)

6.9. Bačvarski obrt u Hrvatskom zagorju

Na području Hrvatskog zagorja bilo je mnogo majstora bačvara. Za razliku od prije navedenih obrta i zanata kojih danas gotovo da i nema, majstora bačvara i danas ima jer je Hrvatsko zagorje vinorodni kraj u kojem su bačve tražena roba. Bačve se proizvode u omjerima od 30, 35, 55, 100 i 500 litara. Uz bačve se izrađuju još i korita, brente, parnice, bednje i kopajne. Sve proizvode bačvar izrađuje prema narudžbi. Bačvari imaju najviše posla u jesen, kad je berba grožđa u jeku. Prije su majstori imali pomoćnike u izradi bačava, a danas rade sami. Pri izradi bačava koriste se kestenovo, jelovo, bukovo, hrastovo, šljivino i trešnjino drvo. Danas su obruči

željezni, a nekada su se izrađivali od drva. Za posao izrade bačve potrebni su razni alati. Neki do alata koji su potrebni jesu razne pile, blanje, šestari, stolarska klupa i ostali alati. Pri izrade bačve drvo mora biti sasvim suho, a kada se bačva izradi na nju se upisuju inicijali vlasnika te ponekad motivi vinove loze (Bašić, 1996., str. 18.).

Slika 13. Izrada bačve

(Izvor: <https://www.helloistria.com/wp-content/uploads/2018/02/P1080569-001.jpg>, 25. kolovoza 2021.)

6.10. Urarski obrt u Hrvatskom zagorju

U Hrvatskom zagorju bilo je vrlo malo izučenih majstora urara. Seljaci su pri obavljanju nekih ostalih poslova obilazili urarske radionice i popravljali svoje satove. Osim pravih majstora urara koji su znali obavljati posao, bilo je i ostalih urara koji su

znali popravljati jednostavnije kvarove te seljakinja koje su podmazivale mehanizme. Zimi su urari obilazili po kućama stanovništvo i popravljali im satove, a sav potreban materijal i mehanizme kupovali su u Zagrebu. Neke dijelove su urari vrlo teško nabavljali jer su ih morali naručivati iz drugih zemalja, što je u ono vrijeme bilo iznimno teško. Urarski posao nije nimalo lagan, zahtjeva dosta znanja, mirnu ruku, precizno oko, stabilne živce i mnogo sati sjedenja. Alati koje urari koriste jesu tokarski stroj, nit mašina, rašpice, kliješta, četke, pincete, odvijači i dr. Sav urarski alat je minijaturan. Danas se mnogi satovi proizvode od plastike pa stoga nema niti svrhe popravljati ih. Kao i u stara vremena i danas se u nekim kućama mogu vidjeti zidne ure koje podsjećaju na dobra stara prošla vremena (Bašić, 1996., str. 22.).

Slika 14. Urarski obrt

(Izvor: <https://zagrebcrafts.hr/obrtnik/urarski-servis-tomislav-volaric/>, 25. kolovoza 2021.)

6.11. Pećarski obrt

Do 1885. u Krapini je radila tvornica kamenine. Nema mnogo izučenih keramičara i pećara u Zagorju. U početku su taj posao obavljali lončari, a tek kasnije u 19. stoljeću javljaju se pećari. Za taj posao ne treba mnogo alata, samo čekić, kliješta te mirne i spretno ruke. Keramičar postavlja pločice, a pećar ih održava i slaže. Ranije su se kalijeve peći svakih četiri do pet godina slagale, a danas se slažu svakih petnaest godina. Peć se mora slagati jer s vremenom glina izgori pa može dovesti do zapaljenja kalijeve peći. Kad se peć napravi, potrebno je najmanje mjesec dana da se ne loži jer se glina i ostali sastojci moraju dobro osušiti. Grijanje na kalijevu peć jedno je od najzdravijih načina grijanja jer ne isušuje zrak. Kvalitetan pećar može svaku peć složiti. Danas se u kalijeve peći ugrađuje i plin. Pećari su se također koristili za izradu krušnih peći. Razlika između kalijevih i krušnih peći je u tome što kalijeve peći isijavaju toplinu, dok krušne peći zadržavaju toplinu. Krušnih peći u Zagorju danas je vrlo malo, dok ih je prije imala gotovo svaka kuća. Nekada se krušna peć gradila od pljeve, vode i gline, dok danas se gradi od vatrostalne cigle. Danas je trend vraćanje i obnova svega onoga što se nekad koristilo pa je tako i krušna peć dobila svoj novi sjaj, svoje novo mjesto u modernom vremenu (Bašić, 1996., str. 27.).

Slika 15. Stara krušna peć

(Izvor: <https://www.parentium.com/prva.asp?clanak=19773>, 25. kolovoza 2021.)

6.12. Kuburaši

Najčešće su puškari izrađivali kubure. Na području Pregrade izrađuju se kubure već nekoliko stoljeća. Taj kraj i jest poznat po kuburama. Iz kubura se prema tradiciji puca za Uskrs te za vrijeme ostalih posebnih svečanosti. Na području Pregrade ima dvanaest kuburaških društava. Za izradu jedne kubure potrebno je pet do šest dana, po tome vidimo da je izrada kubure vrlo složen i zahtjevan proces. Cijev kubure izrađena je od željeza, a drška od drva. Težina kubura može biti različita. Kroz povijest izgled kubure se mijenjao. Prije su, primjerice, kubure bile bez ukrasa, a danas se ukrašavaju raznim motivima. U današnje vrijeme stari obrti polako izumiru, a sve je manje zainteresiranih mladih ljudi za njih (Bašić, 1996., str. 30.).

Slika 16. Kuburaši

(Izvor: <https://epodravina.hr/proslavu-obiljezili-dani-otvorenih-vrata-svecana-sjednica-natjecanja-kuburasi/>, 25. kolovoza 2021.)

6.13. Užarski obrt

Kako na području Zagorja nije bilo mnogo izučenih užara, ovi koji su bili morali su ići po selima i tamošnjem stanovništvu izrađivati užad. Seljaci su najčešće sijali konoplju, dok su izučeni majstori kupovali gotovu sirovinu. Užad se prodavala na sajmovima i skupovima, a znalo se ići i u udaljenije krajeve. Izrađuju se razni alati poput mreža, povodaca, ulara, štrangi i dr. Prije se sve radilo ručno, dok se danas koriste razna pomagala i alati. Majstor užar morao je na sebi nositi obaveznu pregaču. O biljke lan dobivali su se najkvalitetniji užarski proizvodi. Majstori užari nisu imali pomoćnike, već su im pomagali članovi obitelji. Danas je taj obrt gotovo izumro, iako postoji velika potražnja za tim alatima osobito u poljodjelskim poslovima i seoskom gospodarstvu (Bašić, 1996., str. 20.).

Slika 17. Užar

(Izvor: <https://www.dw.com/bs/jedini-sembeski-u%C5%BEar/a-18411557> 25. kolovoza, 2021.)

6.14. Cvjećarstvo - tradicija izrade cvjetova od krep papira na ormoškome području

U susjednoj državi Sloveniji njeguje se stari obrt koji je zaista vrijedan spominjanja te iako je tema mojega diplomskog rada Stari obrti kao nematerijalno kulturno nasljeđe Republike Hrvatske, smatram da vrijedi spomenuti i opisati ovaj izuzetan stari obrt ili bolje rečeno vještinu koja je danas pred izumiranjem.

Do Drugog svjetskog rata izrada papirnatih cvjetova bila je jedan od važnijih kućnih obrta, dok je danas taj obrt skoro nestao. Još ponegdje postoje pojedine osobe koje izrađuju cvjetove od krep papira, kao na primjer u mjestima Velika Nedjelja, Podgorci, kod Sv. Tomaža te prije svega u mjestu Hum pri Ormožu. Ovaj obrt zahtjeva cijeli niz pripremnih proizvoda i radnji. Danas, osim fotografskih zapisa nemamo ostalih materijalnih dokaza iz tog vremena. Danas se više na izradu cvjetova ne može gledati kao na posao ili dodatni posao, već kao na nekakav hobi kojim žene kratak vrijeme ili ga upotpunjuju. Prije su se cvjetovi izrađivali najviše zimi, kad nije bilo posla u polju ili pred neki značajan praznik ili svetkovinu kao dar. Između Cvjetne nedjelje i Uskrsa su se najviše izrađivali cvjetovi. No, također i u drugim su se događajima izrađivali cvjetovi, od toga da su krasili svatovsku odjeću, crkve, blagdanski kruh, kapelice, božićne stolove, borove za Božić i dr. Kao što se danas djevojke i žene nalaze sa svojim prijateljicama u raznim restoranima ili *caffe* barovima, tako su se i onda nalazile po kućama jedna kod druge i razmjenjivale iskustva o ljubavnom životu, zdravlju i ostalim zanimljivim stvarima. Danas se izrada cvjetova oslanja na tradiciju, sa svim elementima izvornosti i tradicionalnosti. Članice KUD-a „Janez Trstenjak“ u Ormožu jedne su do posljednjih vrsnih poznavateljica izrade cvjetnih aranžmana. Društvo je osnovano 1951., a članovi su počeli prikazivati stare narodne običaje i poslove kao što su berbe u vinogradima i obrada vina, kolinje, stare svadbene običaje, obradu lana te pobuđivanje osjećaja iz djetinjstva. Kada je gospođa Ana Ratek 1997. preuzela vođenje društva, ono se usmjerilo na prikupljanje starih narodnih pjesama te su se članovi pod vodstvom Ane Ratek počeli baviti izradom cvjetova od papira. Kako je gospođa Ana Ratek znanje o izradi cvjetova od papira naučila od svoje mame, tako je odlučila svoje znanje prenijeti i mlađim kolegicama. Na ormoškom području prije je bio običaj da se svaki važan događaj, u koju god on svrhu bio, ukrasi cvijećem od papira. Najučestaliji proizvodi koji su se

izrađivali bili su bukete za svatove. Također, pojedine su djevojke izrađivale papirnate bukete kojima bi ukrašavale unutrašnjost crkve u Humu. Posebnu kombinaciju ukrašavanja čini kombinacija slamnatih ukrasa i svježeg bilja, što se najčešće koristilo na posebnim gozbama ili crkvenim praznicima. Kruh na svadbama se također ukrašavao papirnatim cvjetovima. KUD „Janez Trstenjak“ prikupilo je veliku i zanimljivu zbirku papirnatih cvjetova koje prikazuje na raznim izložbama, radionicama i sajmovima. Njihove nastupe krasi papirnati aranžmani postavljeni na bini gdje god da nastupaju. Koliko je ova djelatnost važna i koliko ono pažnju privlači, dovoljno je vidjeti prema brojnim predstavljanjima u raznim medijima, od televizije, radija do časopisa i novina. Članovi KUD-a „Janez Trstenjak“ svjesni o kakvom se kulturnom i tradicijskom nasljeđu i blagu radi te da je potrebno napraviti sve kako ovaj vrijedan stari obrt ne bi otišao u zaborav (Korpić, 2008., str. 147. - 151.).

Slika 18. Izrada cvjetnih aranžmana od krep papira

(Izvor: <https://hr.top-advisor.net/7291725-how-to-make-a-crepe-paper-flower>, 25. kolovoza 2021.)

7. Vodenice i mlinovi

Mliništa su mjesta gdje se mlinovi postavljaju. Vodenice ne mogu stajati na bilo kojem mjestu gdje ima vode. Najzgodnije mjesto za postavljanje vodenice na rijeku jest tamo gdje je protok vode vrlo brz. Za kvalitetnu i dobru vodenicu izuzetno je važno pronaći dobro mjesto gdje će se ona postaviti. Pored vodenice mora se izgraditi poveći zid koji služi kao brana. Potrebno je paziti na brzinu rijeke i na visinu jer sve to utječe na rad te na kraju na kvalitetu brašna. Primjerice, vodenice kod Zagreba lakše se i brže grade negoli one kod Siska jer je voda brža u Zagrebu. Isto tako mora se paziti da voda ne djeluje prejako jer može uništiti vodenicu. Već u 12. stoljeću se na prostoru Europe, pa tako i Hrvatske, pojavljuju vodenice i mlinovi. S obzirom na obilje rijeka, broj vodenica je u Hrvatskoj bio iznimno velik. Uz toliku količinu proizvedenog brašna, došlo je do stvaranja viškova, pa se višak počeo izvoziti. Vodenice nam daju pravu sliku suživota čovjeka i vode. Kruh i voda osnova su života svih ljudi na planeti. Vodenice su u početku bile vlasništvo plemićkih obitelji, a kasnije se tim poslom bave seljaci. Vodene mlinove nalazimo u raznim hrvatskim gradovima, od Osijeka i Varaždina, sve do Karlovca i Siska. Često su vodnice tijekom noći nestajale u nevremenima i vremenskim nepogodama. Za izgradnju vodenice i mlina trebalo je veliko znanje, trud i strpljenje, kako bi se dobila savršena vodenica i mlin koji su što brže i kvalitetnije mogli obavljati zadatke. Vodenice su u Hrvatskoj bile umrežene na neki način jer su se gradile prema potrebama ljudi. Način gradnje vodenice je kod svakoga različit. Svaki majstor imao je nekakvu svoju viziju izgradnje i konačnog izgleda, pa su stoga vodenice dosta slične, odnosno bile različite. Koliko je truda uloženo u izgradnju vodenica te koliko su one pomagale narodu kroz povijest, zaslužuju da se rekonstruiraju i stave u službu turizma i kulturne baštine (Hefele, 2000., str. 58.-76.).

Slika 19. Nekadašnja vodenica kod Crvenog mosta na Savi kod Jakuševca

(Izvor: <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2020/01/16/vodenice-u-hrvatskoj/>, 26. kolovoza 2021.)

Slika 20. Medvednički mlinovi

(Izvor: <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2019/01/26/medvednicki-mlinovi-i-vodenice/>, 26. kolovoza 2021.)

8. Lončarstvo

Lončarstvo je umijeće izrade posuda od gline. Ono je u Hrvatskoj zaživjelo tijekom 20. stoljeća među seoskim stanovništvom, tamo gdje postojala lončarska zemlja, tamo su se ljudi bavili lončarstvom. Osnovni materijal za izgradnju lonaca jeste namočena glina koja se bosim nogama pripremala za oblikovanje. Lončar najprije oblikuje dno posude, a zatim dodaje stjenke pažljivo oblikujući ih rukama. Kad se posuđe oblikuje, ono se zatim suši na zraku te se peče na otvorenoj vatri. Lončari su svojim loncima obilazili mjesta u priobalju, primjerice, prodavali su svoje proizvode u Raklju i Humu u Istri i ostalim mjestima. Nažalost, od polovice 20. stoljeća lončarstvo sve više zamire (Hefele, 2000., str. 72.-82.).

Slika 21. Izrada glinenih lonaca

(Izvor: <https://narodni.net/loncarstvo-obrađa-gline-svakodnevnica-nasih-starih/>, 26. kolovoza 2021.)

9. Zaključak

Nematerijalno kulturno nasljeđe predstavlja bogatstvo svakog naroda. Očuvanje starih obrta važno je za identitet i povijest naroda. Njegovanjem starih obrta nastavlja se tradicijski posao pojedinih obitelji koje s time ne samo da stječu nekakvu ekonomsku korist, već tim poslom daju i ostalim stanovnicima mogućnost uvidjeti koliko su stari zanati bili teški, no u isto vrijeme i zanimljivi i nadasve korisni. Izrada pojedinih predmeta u povijesti i danas ne može se uspoređivati jer danas je s dolaskom tehnološkog napretka sve brže i mogućnosti su daleko bolje nego prije, no ipak stvar izrađena prije, odnosno kroz povijest i danas ne može se uspoređivati iz razloga što je danas sve nadohvat ruke i samo treba imati financijske mogućnosti i imaš sve što poželiš, dok ranije nije bilo tako, tj. svaki proizvod koji se proizveo u zanatskim obrtima imao je kvalitetu i „dušu“ jer je izrađen „sa srcem“.

Kao što smo mogli uočiti kroz pisanje ovoga rada, tradicija ne nestaje, tj. koliko god da se društvo mijenja i tehnološki napredak ide u strelovitom usponu, toliko se stanovništvo otuđuje, toliko se gubi ona „sreća“ u ljudima zbog koje su se radovali prije. Nekada je učenje bilo i druženje, zabava, putovanje, odnosno vrijeme ispunjeno radošću, dok danas rad predstavlja samo umor, brigu, nezadovoljstvo i sl. Kako ne bi došlo do raspada radnih navika u što skorije vrijeme, potrebno je poduzeti mjere da se poslovi počnu obavljati sa zadovoljstvom, kako bi se u konačnici dobar i zdrav produkt ostvario.

Smatram kako stari obrti nikad neće nestati, oni su tu, iako u znatno manjem opsegu nego prije, ali ima još uvijek starih obrta koji prkose zubu vremena. Uz stare obrte mogu se vezati zadovoljstvo, kvaliteta i sigurnost, dok uz novije obrte mogu se vezati visoke cijene, ne kvaliteta i nezadovoljstvo uslugom i proizvodom. Stari obrti i zanati služe i kao očuvanje materijalnih stvari, ali i očuvanje prirode. Svakim popravkom nekoga dobra ne treba se proizvoditi novi proizvod, i na taj način sačuvali smo prirodu koja je u današnje vrijeme već u kritičnom stanju.

Prilikom izrade rada najviše me se dojmila izrada suhozida. Tako naizgled lagan posao, a zapravo toliko težak i fizički i psihički, no kad se napokon rad privede kraju nastaje zadovoljstvo i unutarnja satisfakcija dobivenim rezultatima uz pomoć vlastitog znanja i iskustva. Takvi majstori su i danas iznimno traženi i iznimno dobro plaćeni,

što dokazuje kako se stari zanati i obrti iznimno cijene i kako je to zapravo put ka savršenstvu, a ne tehnologija i masovna nekvalitetna proizvodnja i usluga. Današnji čovjek izgubljen je svemu što mu moderan svijet pruža, no zapravo bi trebao biti zahvalan na ovome što vidi i uvidjeti kako taj put nije dobar i kako je potreban čovjekov povratak samome sebi, svojim željama i onime za što je i sam stvoren, a to je rad koji se najbolje valorizira kroz posao, odnosno starim zanatima i obrtima.

10. Literatura

10.1. Knjige

Bašić, Biškupić, I., 1996: *Tradicijski obrti Hrvatskog zagorja*, Muzeji Hrvatskog zagorja

Hefele, F., 2000.: *Naši domaći obrti*, Dom i svijet, Zagreb

10.2. Poglavlja u knjigama

Bašić, Biškupić, I., 2008.: „Povijesni razvoj obrta u Hrvatskoj“, u: *Tradicijski obrti – izazov za kulturni turizam*, Gradski muzej Karlovac, str. 35. - 41.

Bašić, Biškupić I., 2019.: „Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske“, u: *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, str. 28. – 29.

Bašić, Biškupić I., 2019.: „Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja“, u: *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, str. 24. – 25.

Centar za nematerijalnu kulturu Istre, 2019.: „Umijeće izgradnje rovinjske batane“, *Tradicijska znanja i umijeća: Nematerijalna kultura Istre na nacionalnoj i UNESCO listama*, Etnografski muzej Istre, str. 48. – 51.

Centar za nematerijalnu kulturu Istre, 2019.: „Konjička igra Trka na prstenac“, *Tradicijska znanja i umijeća: Nematerijalna kultura Istre na nacionalnoj i UNESCO listama*, Etnografski muzej Istre, str. 63. – 65.

Centar za nematerijalnu kulturu Istre, 2019.: „Tradicijske ribolovne vještine“, *Tradicijska znanja i umijeća: Nematerijalna kultura Istre na nacionalnoj i UNESCO listama*, Etnografski muzej Istre, str. 72. – 75.

Eckhel, N., 2013.: „Čipkarstvo u Hrvatskoj“, u: *Blaga Hrvatske*, Mozaik knjiga, str. 228. – 238.

Horjan, G., 2008.: „Tradicijski obrti – nove atrakcije za kulturni turizam“, u: *Tradicijski obrti – izazov za kulturni turizam*, Gradski muzej Karlovac, str. 14. – 16.

Korpić, N., 2008.: „Cvjećarstvo – Tradicija izrade cvjetova od krep papira na ormoškom području“, u: *Tradicijski obrti – izazov za kulturni turizam*, Gradski muzej Karlovac, str. 147. – 151.

Šrajer F., 2019.: „Umijeće suhozidne gradnje“, u: *Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, str. 46. – 47.

10.3. Internetski izvori

1. Drvene tradicijske dječje igračke s područja Hrvatskog zagorja. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/umijece-izrade-drvenih-tradicijskih-djecjih-igracaka-s-podrucja-hrvatskog-zagorja/16464>, (24. kolovoza 2021.)

2. Hvarska čipka od agave - sunčana čipka. Dostupno na: <https://visithvar.hr/hr/see-and-do/hvarska-cipka/>, (24. kolovoza 2021.)

3. Izrada kotača. Dostupno na: <https://www.agroklub.com/agro-hobi/mirko-poljanec-prva-je-kola-napravio-jos-kao-djecak-ne-miru-je-ni-u-devetom-desetljeću/62865/>, (25. kolovoza 2021.)

4. Izrada bačve. Dostupno na: <https://www.helloistria.com/wp-content/uploads/2018/02/P1080569-001.jpg>, (25. kolovoza 2021.)

5. Izgradnja rovinjske batane. Dostupno na: <https://www.rovinj-tourism.com/hr/kalendar/arhiva-dogadjanja/2170#>, (24. kolovoza 2021.)

6. Izrada cvjetnih aranžmana od krep papira. Dostupno na: <https://hr.top-advisor.net/7291725-how-to-make-a-crepe-paper-flower> , (25. kolovoza 2021.)
7. Izrada glinenih lonaca. Dostupno na: <https://narodni.net/loncarstvo-obrada-gline-svakodnevnica-nasih-starih/> , (26. kolovoza 2021.)
8. Kovanje željeza. Dostupno na: <https://zagrebcrafts.hr/obrtnik/arteferrum/> , 25. kolovoza 2021.)
9. Kuburaši. Dostupno na: <https://epodravina.hr/proslavu-obilježili-dani-otvorenih-vrata-svecana-sjednica-natjecanja-kuburasi/> , (25. kolovoza 2021.)
10. Lepoglavska čipka - čipka na batiće. Dostupno na: <https://narodni.net/tradicionalna-hrvatska-cipka-na-batice/>, (24. kolovoza 2021.)
11. Licitarska srca. Dostupno na: <https://www.licitar.hr/hr/galerija-fotografija#galerija-4>, (24. kolovoza 2021.)
12. Medvednički mlinovi. Dostupno na: <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2019/01/26/medvednicki-mlinovi-i-vodenice/> , (26. kolovoza 2021.)
13. Nekadašnja vodenica kod Crvenog mosta na Savi kod Jakuševca. Dostupno na: <https://darkoantolkovic.wordpress.com/2020/01/16/vodenice-u-hrvatskoj/> , (26. kolovoza 2021.)
14. Nematerijalno kulturno nasljeđe. Dostupno na: (<https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, (23. kolovoza 2021.)
15. Paška čipka. Dostupno na: <https://tzgpag.hr/hr/posebnosti/%C4%8Dipka.html>, (24. kolovoza 2021.)
16. Prednosti tradicijskih obrta. Dostupno na: (<https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, (24. kolovoza 2021.)

17. Ribolovne vještine. Dostupno na: <https://aktivniturizam.hr/dodatne-ponude/sportski-ribolov>, (25. kolovoza 2021.)
18. Stari satovi. Dostupno na: <https://zagrebcrafts.hr/obrtnik/urarski-servis-tomislav-volaric/>, (25. kolovoza 2021.)
19. Stara krušna peć. Dostupno na: <https://www.parentium.com/prva.asp?clanak=19773>, (25. kolovoza 2021.)
20. Suhozidna gradnja. Dostupno na: <https://hrturizam.hr/suhozid-potvrden-kao-kulturno-dobro/>, (24. kolovoza 2021.)
21. Trka na prstenac. Dostupno na: <https://trkanaprstenac.hr/>, (25. kolovoza 2021.)
22. Užar. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/jedini-semberski-u%C5%BEar/a-18411557>, (25. kolovoza 2021.)

11. Popis slika

Slika 1. Čipkarski ukrasi - str. 20.

Slika 2. Paška čipka - str. 22.

Slika 3. Lepoglavska čipka - čipka na batiće - str. 23.

Slika 4. Hvarska čipka od agave - sunčana čipka - str. 24.

Slika 5. Drvene tradicijske dječje igračke s područja Hrvatskog zagorja - str. 25.

Slika 6. Licitarska srca – str. 26.

Slika 7. Suhozidna gradnja - str. 27.

Slika 8. Izgradnja Rovinjske batane - str. 28.

Slika 9. Trka na prstenac - str. 29.

Slika 10. Ribolovne vještine - str. 30.

Slika 11. Kovanje željeza - str. 32.

Slika 12. Izrada kotača - str. 33.

Slika 13. Izrada bačve - str. 34.

Slika 14. Urarski obrt - str. 35.

Slika 15. Stara krušna peć - str. 36.

Slika 16. Kuburaši - str. 37.

Slika 17. Užar str. – str. 38.

Slika 18. Izrada cvjetnih aranžmana od krep papira - str. 40.

Slika 19. Nekadašnja vodenica kod Crvenog mosta na Savi kod Jakuševca - str. 42.

Slika 20. Medvednički mlinovi - str. 42.

Slika 21. Izrada glinenih lonaca - str. 43.

Sažetak

Stari obrti kao dio nematerijalnog kulturnog nasljeđa stvaraju određenu sliku o pojedinom narodu. Kroz povijest su se tradicijske vještine učile i prenosile s koljena na koljeno.

Tradicijske zanate ne može zamijeniti niti jedna tehnologija jer im fali ona ključna stvar, a to je ljubav prema određenom zanatu i vještini i kvaliteta koja je danas izuzetno malo zastupljena općenito.

Proizvodnja stvari s ljubavlju i žarom i željom ili bez toga jesu dvije različite stvari iako se radi, primjerice, o istom proizvodnom predmetu.

Ključne riječi: obrti, nasljeđe, tradicija, upornost, znanje ljubav

Summary

Old crafts as part of the intangible cultural heritage create a certain image of a particular nation. Throughout history, traditional skills have been learned and passed down from generation to generation.

Traditional crafts cannot be replaced by any technology because they lack that key thing, and that is the love for a certain craft and skill and the quality that is extremely underrepresented in general today.

The production of things with or without zeal and desire are two different things even though it is, for example, the same product.

Keywords: crafts, heritage, tradition, perseverance, knowledge, love

Ovjerila- Iva Kostov, profesorica engleskog i njemačkog jezika u Gimnaziji Pula